

XIII. LEO PÁPA Ő SZENTSÉGÉNEK

APOSTOLI KÖRLEVELE

AZ EMBERI SZABADSÁGRÓL.

Tisztelendő testvéreinknek, a katolikus világ összes patriarkáinak, prímásainak, érsekeinek és püspökeinek, kik az apostoli székek kegyelmében és vele közösségben élnek.

XIII. LEO PÁPA.

TISZTELENDŐ TESTVÉREK.

ÜDVÖT ÉS APOSTOLI ÁLDÁST.

A szabadság, a természet legkiválóbb java, mely az értelemmel vagy észszel bíró lények kizárólagos tulajdonsága, az embernek azon méltóságot adja, hogy önmagának és cselekedeteinek ura legyen. — De igen sok függ attól, hogy az ember mimódon él ezen méltóságával, mert valamint a legfőbb javak, úgy a legnagyobb bajok is a szabadság használatából erednek. Igaz ugyan, hogy az ember követheti az ész sugallatát, gyakorolhatja az erkölcsi jót és egyenesen törekedhetik végső célja felé. De ugyanő más irányt is követhet, a javak csalékony képei után indulva a szükséges rendet megbonthatja és önszántából saját vesztére törhet. Az emberi nem megszabadítója Jézus Krisztus, visszaállítván, sőt növelvén az ember eredeti méltóságát, az ember akarátán is szerfölött segített és ezt egyrészt kegyelmének oltalmával, másrészt az égi örökkévaló boldogság hirdetésével a jóra irányította. Hasonló módon az Egyház is szerzett és fog is mindig szerezni érdemeket a természet ezen kitünő ajándéka körül, a mennyiben feladatát, a Jézus Krisztus által számunkra szerzett javakat minden századokon át megőrizni,

teljesíti. — És mégis sokan vannak, kik azt vélik, hogy az Egyház az emberi szabadságnak ártalmára van. Ennek oka a szabadságnak ferde és elhamarkodott felfogásában rejlik, a mennyiben annak vagy alapfogalmát meghamisítják, vagy azt mód nélkül kiterjesztik, úgy, hogy olyanokra is vonatkoztatják, melyekben az ember a dolgok helyes megítélése szerint szabad nem lehet.

Mi már más alkalommal, nevezetesen az *Immortale Dei* című körlevélben szoltunk az ugynevezett *modern szabadságokról*, azt, ami ezekben helyes, megkülönböztetve annak ellenkezőjétől; egyszersmind bebizonyítottuk, hogy ami jó azon szabadságokban foglaltatik, az oly régi, mint az igazság, és hogy az Egyház azt mindig kész örömet szokta helyeselni és gyakorlatban elfogadni. Ami új jött hozzá, az csak szennyes részt képez, melyet a zavaros idők és a túlságos ujításvágy hoztak létre. — De mivel sokan vannak, kik azon szabadságokat, még a bennök foglalt hibákat is beleértve, korunk legfőbb diszének és az állami szervezetek szükséges alapföltételeinek tekintik, annyira, hogy azt állítják, hogy nélkülök az államok helyes kormányzása nem is képzelhető, azért úgy véljük, hogy tekintettel a közjóra ezen tárgyról külön is kell szólanunk.

Az erkölcsi szabadságról fogunk értekezni, amint az akár az egyes személyekre, akár az államokra vonatkozik. — De jónak látjuk kezdetben egyet-mást röviden elmondani a természeti szabadságról, mert ez, bár az erkölcsitől teljesen különbözik, mégis azon forrás és kiinduló pont, melyből a szabadság minden neme önkényt következik. Ezt mindenkinek ítélete és az általános tudat, mely a természetnek legkétségtelenebb szava, csak azokban ismeri el, kik értelemmel, vagy észszel bírnak és világos, hogy az ok, melynél fogva az embert

igazán tettei urának tekinthetjük, éppen a természeti szabadságban van. És helyesen, mert míg a többi élőlény csak érzékei által vezetetik és csak természetének ösztöne folytán keresi azt, ami neki jó és kerülí azt, ami ártalmas, az ember életének minden tettében eszét birja vezérül. Az esz pedig minden a földön létező jóról azt mondja, hogy az létezhetik, meg nem is, miért is egyet sem kell ezek közül szükségképen választani és így az akaratnak szabadságára hagyja, hogy azt válaszssa, a mi neki tetszik. — De az említett javak úgynevezett *esetékességéről* az ember csak azért alkothat magának ítéletet, mert természeténél fogva egyszerű, szellemi és gondolkozásra képes lelke van, mely éppen azért, mert ilyen, nem az anyagi dolgoktól veszi eredetét s önmaga fentartásában nem is függ ezektől, hanem minden segédeszköz mellözésével Istentől van alkotva és a testek közönséges állapotát messze tulszárnyalva saját élet- és cselekvésvöltételekkel bir; innét van, hogy ítéletével belátva az igaz és jónak változhatatlan és szükséges völtételeit, azon egyes javakat éppen nem tartja szükségeseeknek. Midőn tehát azt állítjuk, hogy az emberek lelke távol áll minden halandó összetételtől és gondolkodási tehetséggel bir, egyszersmind a természeti szabadságot is alapjában legbiztosabban megállapítjuk. Így tehát a minden halandó összetételtől ment és gondolkodó tehetséggel biró emberi lélek szellemiségében rejlik a természeti szabadság legszilárdabb alapja.

Valamint az emberi lélek egyszerűségét, szellemiségét és halhatatlanságát, úgy a szabadságot sem hirdeti senki hangosabban s nem védelmezi erélyesebben, mint a katolikus Egyház, mely mindkettőt mindig ta nitotta és hitcikkelyként védelmezi. De nem csak ezt

tette; az eretnek és új tanok hirdetőinek támadásaival szemben oltalmába vette a szabadságot és így az embernek ezen nagy javát megmentette az enyészettől. Mily buzgalommal állott ellen e tekintetben a manicheusok és mások esztelen törekvéseinek, azt a történelem emlékei tanúsítják és hogy mily elszánt törekvéssel és erélyvel küzdött, valamint a trienti sz. zsinatban, úgy később is Janzen követői ellen, az ember szabad akarata mellett és hogy nem engedte sehol és soha a fatalizmust lábra kapni, azt nincs, aki nem tudná.

A szabadság tehát, amint kimutattuk, azoknak tulajdonsága, akik észszel, vagyis értelemmel bírnak, ha pedig annak lényegét tekintjük, akkor nem más, mint a képesség azt választani, ami bizonyos czélnak megfelel; a kinek hatalmában van több dolog közül egyet választani, az cselekedeteinek ura. — De mivel minden, ami valamely dolog elérésére szolgál, hasznos jónak nevezetik, a jónak pedig természetében van, hogy a vágyó tehetséget felkeltse, azért a szabadság az akaratnak tulajdona, sőt az akarat maga, a mennyiben működésénél a választás szabadságával bír. De az akarat meg nem indul, ha csak az ismeret fáklyaként nem világítja meg útját, más szavakkal az akarat által megkivánt jó szükségképen az ész által megismert jó is egyuttal. És ez annál is inkább áll, mivel az akarat tényeit mindig megelőzi az ítélet, vajjon a javak valódiak és melyik legyen előbbrevaló. De hogy az ítélet az ész dolga, nem pedig az akaraté, a fölött senki sem kételkedik. Ha tehát a szabadság az akaratban van, ez pedig természeténél fogva az ész után indul, nagyon természetes, hogy a szabadságnak éppen úgy, mint az akaratnak magának, csakis az észnek megfelelő jóra kell hajolnia. Mindazonáltal, mivel mindkét tehetség tökéletlen,

azért megtörténhetik és gyakran meg is történik, hogy az elme azt állítja az akarat elé, a mi valósággal nem jó, hanem csak annak látszik, és hogy ilyenkor az akarat is e látszólagos jó után törekszik. És amint fogyatkozás tévedni és tévedhetni, — ami különben elménk tökéletlenségének jele, — éppen úgy a látszólagos javakra való törekvés, ha jele is a szabadságnak, (mint a betegség az életé) mégis egyuttal némileg annak hiányossága is. Éppen így fertőzi be az akarat a szabadságot és visszaél vele, midőn valamire törekszik, ami az észszel, a melytől függ, ellenkezik. Ezen oknál fogva a végtelenül tökéletes Isten, a ki végtelenül értelmes és lényegénél fogva maga a jóság, a legfőbb fokban szabad is és így semmiképen sem akarhatja a rosztat, s nem akarhatják ezt az ég boldog lakói sem, mivel a legfőbb jót színről-színre szemlélik. Elmésen jegyezték meg tehát sz. Ágoston és mások a pelagiánusok ellen, hogy ha a természet és a szabadság tökéletessége a jótól való elpártolhatást követeli, akkor Isten, Jézus Krisztus, az angyalok, a mennyei boldogok, a kik a jótól el nem tántorodhatnak, vagy nem szabadok, vagy legalább kevésbé tökéletesek, mint a földön élő ember. Ezen tárgyról bőven értekezik az angyali doktor és kimutatja, hogy a vétkezhetés nem szabadság, hanem szolgaság. Mély értelemmel jegyzi meg Krisztus Urunk ezen szavaihoz: „Aki bünt cselekszik, szolgája a bűnnek,¹ a következőket: *„Minden teremtmény az, a mivé saját természete teszi. Ha pedig valami külső ok indítja azt, nem saját természete szerint, hanem idegen befolyás alatt cselekszik, és ez szolgaság. Ámde az ember természeténél fogva értelmes lény, midőn tehát esze által indittatik, saját természete szerint cselekszik,*

¹ Szent János evang. 8. 34.

ami a szabadság jele; de midőn vétkezik, az ész ellen cselekszik és így ekkor más valami indítja őt és tartja idegen korlátok között, miért is: „a ki bünt cselekszik, szolgálja a bűnnek.“ Ezt elég világosan átlátta már az ókoriak bölcselete és különösen azok, akik azt állították, hogy senki sem szabad, csak a bölcs; bölcsnek pedig, mint ismeretes, azt tekintették, aki állhatatosan tudott a természet szerint, azaz erkölcsösen és erényesen élni.

Igy állván a dolog az emberi szabadsággal, ezt segítő és védőeszközökkel kellett az Alkotónak ellátnia, hogy ezek annak minden törekvését a jóra irányítsák és a rosztól elfordítsák; mert ha ez nem történik, a szabadság az embernek csak kárára volna. — Azért először is szükséges volt a törvény, vagyis a szabály, mit kelljen tenni és mit nem. Ilyen az öntudatlan lények számára, melyek szükségképen működnek, szoros értelemben nem létezhetik, miután minden működésükben a természet rendjét követik és önmagukból semmiféle tevékenységet sem fejthetnek ki. A szabad lények azonban éppen azért, mivel szabadok, képesek cselekedni vagy nem cselekedni, így vagy amugy cselekedni, mivel azt választják, amit akarnak és az akarást megelőzte az észnek fentemlitett ítélete. Ezen ítélet pedig nemcsak azt határozza meg, hogy mi erkölcsös és mi erkölcstelen, hanem azt is, hogy mi jó és mi rossz, mit kell cselekedni és mit kell elhagyni; az ész ugyanis előírja az akaratnak, hogy mire törekedjék és mit kerüljön, hogy az ember valamikor elérhesse az ő végső célját, melyre minden cselekedetét irányoznia kell. Az észnek ezen rendelkezését pedig *törvénynek* nevezzük. Miért is a törvény szükséges voltának első oka mintegy gyökerében, az ember szabad akaratában keresendő, amennyi-

ben ezen szabad akarathoz nem szabad a helyes észszel ellenkeznie. Ezért nem is lehet hamisabbat és ferdebbet gondolni vagy mondani, mint azt, hogy az ember azért, mivel szabad, nem is áll törvény alatt; mert ha ez úgy volna, akkor az következne, hogy az akarat szabadságához az is tartozik, hogy az észszel ne törődjék. Ennek éppen az ellenkezője áll, az t. i., hogy az ember éppen azért áll a törvény alatt, mivel természeténél fogva szabad. Ezenképen a törvény az ember vezetője a cselekvésben és őt a jutalom és büntetés kilátásba helyezése által a jó tettekre sarkalja és a bűntől elijeszti.

Ilyen törvény mindenek előtt a *természet törvénye*, mely minden egyes ember lelkébe van beírva és bevésve s mely nem is más, mint a jót parancsoló és a rosszat tiltó emberi ész. De az emberi ész parancsolata csak annyiban bír a törvény erejével, amennyiben ő egy fensőbb észnek szava és magyarázója, melynek a mi lelkünk és szabadságunk kell, hogy alárendelve legyen. Miután pedig a törvény ereje abban áll, hogy kötelességeket ró fel és jogokat ad, azért az teljesen a tekintélyen alapszik, a mi ismét nem egyéb, mint a törvényhozó hatalma, melynél fogva jogokat megállapíthat és rendeleteit jutalmakkal és büntetésekkel szentesítheti, már pedig mindez az emberben nem volna meg, ha ő maga határozná meg mint legfőbb törvényhozó cselekedeteinek zsinórmértékét; miből világos, hogy a természet törvénye maga az örök törvény, mely bele van oltva az eszes teremtményekbe és ezeket a céljoknak megfelelő helyes cselekvésmódra irányítja; ezen örök törvény pedig maga a mindenség alkotójának és kormányzójának, Istennek, örökkévaló értelme.

Ezen zsinórmértékhez, mely tetteinket szabályozza

és a büntől bennünket visszatart, Isten irgalmassága még külön óvószereket is csatolt, melyek az ember akaratának igazgatására és erősítésére kiválóan alkalmasak. Ezek között első és legkitünőbb az isteni malaszt ereje, mely midőn az elmét megvilágosítja és az akaratot üdvös állhatatossággal erősítvén folytonosan a jóra serkenti, könnyebbé és egyszersmind biztosabbá is teszi a természeti szabadság használatát. Miért is nagy tévedés volna azt állítani, hogy Isten közreműködése csökkenti akaratunk tényeinek szabadságát, mert az isteni kegyelem ereje az ember természetének legtökéletesebben megfelel, mivel lelkünk és szabadságunk alkotójától származik, a ki minden dolgot természetének megfelelő módon működtet. Sőt, mint az angyali hittamító mondja, éppen azért bir az isteni kegyelem azon csodálatos erővel és alkalmassággal, hogy minden természetet megőriz a maga valóságában és megtartja működési módját, erejét és hatásait, mivel a természet alkotójától származik.

A mit eddig az egyeseknek szabadságáról mondtunk, azt könnyű azokra alkalmazni, akik társadalmi kötelék által vannak összefűzve. Mert amit az ész és a természeti törvény az egyesekben eredményez, azt a társadalomban *az emberi törvény* hozza létre, mely a polgárok közös javára hozatik. — Az emberek törvényeinek egy része a körül forog, mi jó, mi rossz; amant parancsolja, emezt tiltja, s ezen intézkedéseit kellőleg szentesíti. De ezen rendeletek nem az emberi társadalomban gyökereznek, mivel az emberi társadalom, valamint nem szülte magát az emberi természetet, ugy nem is létesíti a jó és a rossz között való különbséget, mely az emberi társadalmat megelőzi és teljesen a természet törvényétől s így az

örök törvénytől bírja eredetét. A természet törvényének rendeletei tehát, melyek az emberek törvényeibe is be lettek iktatva, nemcsak az emberi törvények erejével bírnak, hanem azon sokkal magasabb rendű és fölségesebb hatalommal is vannak felruházva, melyet nekik a természet törvénye s az örök törvény kölcsönöz. A törvények ezen nemében éppen abban áll a polgári törvényhozók feladata, hogy a polgárokat az engedelmességben megtartsák és a rosszakat és kihágásokra hajlandókat megfékezzék, hogy a rosztól elijedve a helyes uton haladjanak, vagy legalább a társadalom botrányára és kárára ne legyenek.

A polgári hatalom más rendeletei nem ily egyenesen és közvetlenül, hanem távolabbról és közvetve következnek a természetjogból és oly dolgokat határoznak meg, melyekről a természetben csak általánosan és nagyjában van gondoskodva. Így a természet parancsolja, hogy a polgárok a közös békére és jólétre közreműködjenek, de hogy mily fokban, mi módon és mily dolgokban tegyék ezt, azt nem a természet maga, hanem az emberek belátása határozza meg. Ily különös, a helyes ész által feltalált és a törvényes hatalom által előirt életszabályokból áll a tulajdonképeni értelemben vett emberi törvény. Ezen törvény az egyeseket a társadalom közös jólétére közreműködni kényszeríti és az ellenkezőtől eltiltja s ugyszintén, amennyiben a természet követelményeiből következik és azokkal megegyezik, arra vezet, ami erkölcsös és eltávolít attól, ami nem az. A mondottakból világos, hogy nemcsak az egyes emberek, hanem a társadalom szabadságának zsinórmértéke is teljesen Isten örök törvényében van.

Az emberi társadalomban tehát az igazi szabadság nem abban áll, hogy kiki azt tehesse, amit akar,

— a miből csak a legnagyobb zavar keletkeznék, mely az egész társadalmat tönkre tenné, — hanem abban, hogy a polgári törvények vezetése alatt kiki könnyebben élhessen az örök törvény szabályai szerint. A társadalom előljáróinak szabadsága sem áll abban, hogy kényök-kedvök szerint parancsolhassanak, ami szintén rossz és közveszélyes volna, hanem az emberi törvényeknek az örök törvény szerint kell készülniök és semmit sem szabad előírniök, ami ebben, mint minden jog alapjában, benn nem foglaltatnék. Igen bölcsen mondja sz. Ágoston¹ „*Hiszem, hogy azt is belátod, miszerint az időben alkotott törvényben semmi igazságos és helyes dolog nincsen, melyet az emberek nem az örök törvényből vezettek volna le.*“ Ha tehát valamely hatalom olyasmit rendelne, a mi a józan ész elveitől elüt és a társadalomnak ártalmára van, az nem volna törvény, mivel nem volna az igazságosság szabálya és elterelné az embereket a társadalom céljától, vagyis a jótól.

Az emberi szabadság tehát, bármily szempontból tekintsük is azt, akár az egyes személyekben, akár a társadalomban, akár azokban, akik parancsolnak, akár azokban, a kik engedelmeskednek, mindig magában foglalja az alárendeltséget a legfőbb örökkévaló ész alá, mely nem más, mint a parancsoló és tiltó Isten tekintélye. És Istennek ezen végtelenül igazságos uralma az emberek fölött távol attól, hogy a szabadságot megsemmítse vagy csak némiképen is csorbitsa, ellenkezőleg azt védelmezi és tökéletesíti is. Mert minden lénynek igazi tökéletessége abban áll, hogy célja felé törekednie kell, mely maga az Isten.

A legigazabb és legfőbb tannak ezen tételeit, melyekről maga az ész is képes meggyőződést sze-

¹ De Lib. Arb. lib. I. c. 6. n. 15.

rezni, az Egyház isteni Alapítójának példáján és tanán okulva mindig terjesztette és védelmezte, ezen elvek alapján ismerte fel az Egyház saját feladatát és ezekre oktatta a keresztény népeket. Ami különösen az erkölcsöket illeti, az evangelium parancsolatai nemcsak messze fölülmulják a pogányok minden bölcsességét, hanem az embert oly szentségre hívják és vezérik, melyről a régiek nem is álmodtak, és őt Istenhez közelebb hozva egyszerűs mind magasabb szabadságban részesítik.

Igy mindig szerfölött nagyra bizonyult az Egyház hatalma a népek polgári és politikai szabadságának megőrzésében és védelmezésében. Nem ide tartozik e nembeli érdemeit elősorolni; elég legyen megemlíteni, hogy a rabszolgaság, a pogány népek eme régi szégyene, első sorban az Egyház fáradozásai és érdemei folytán lett eltörölve. A jogegyenlőséget és az emberek igaz testvériségét mindenek között legelőször Jézus Krisztus mondta ki; az ő szavainak visszhangja volt az apostolok tanítása, hogy nincs többé sem zsidó, sem görög, sem barbár, sem szkytha, hanem mindnyájan testvérek Krisztusban. Oly nagy és általánosan elismert e tekintetben az egyház ereje, hogy ki sem tagadja, miszerint a föld egy zúgában sem maradhatnak fenn sokáig a vad erkölcsök, ha ő oda egyszer lábát betette, hanem csakhamar a kegyetlenséget szelidség, a barbárság sötétségét az igazság fénye váltja fel. De a polgáriassult műveltségre emelt népeket sem szünik meg soha az Egyház a legnagyobb jótéteményekkel tetézni, midőn a gonoszok önkényével szembeszáll, az ártatlanokat és gyengéket az igazságtalanság ellen védelmezi és midőn odatörekszik, hogy az államkormányzat oly alakot öltjön, melyet méltányosságáért a polgárok szeressenek és melytől hatalmáért a kívülállók féljenek.

A legszentebb kötelességek egyike tisztelni a tekintélyt és engedelmeskedni az igazságos törvényeknek; így történik, hogy a törvények ereje és örököse a polgárokat megóvjaa a gonoszok igazságtalanságaitól. A törvényes hatalom Istentől van, és *a ki a hatalomnak ellenszegül, Isten rendelésének szegül ellen*; így az engedelmesség magasztos értéket nyer, amennyiben a legmagasabb tekintélyre vezettetik vissza. — De ahol a parancsolás joga hiányzik, vagy ha valamely az észbe, az örök törvénybe, vagy Isten rendeletébe ütköző dolog parancsoltatik, akkor helyes dolog nem engedelmeskedni, t. i. az embereknek és éppen ezáltal engedelmeskedni Istennek. Ily módon utja vágatik a zsarnokságnak, a hatalom nem ragadhat mindent magához: minden egyes polgárnak, a családnak és az állam tagjainak jogai érintetlenül maradnak és mindenkinek megadatik az igaz szabadság bizonyos mértéke, mely, mint kimutattuk, abban áll, hogy mindenki a törvények és a józan ész szerint élhessen.

Ha akkor, midőn közönségesen a szabadságról vitatkoznak, a törvényes és becsületes szabadságot értenék, melyet az imént leirtunk, akkor senki sem merné szidalmazni az Egyházat azért, amit a legigazságtalanabb módon fognak reá, hogy t. i. ő az egyesek szabadságának vagy pedig a szabad államformáknak ellensége. — De igen sokan Lucifert követve, a kinek gonosz jelszava az, hogy „nem szolgállok“ — a szabadság neve alatt bizonyos képtelen és hazug szabadosságot értenek. Ilyenek azon elterjedt és hatalmas iskola emberei, kik a szabadságtól vevén nevöket, szabadelvüeknek, liberálisoknak akarnak neveztetni. — Pedig tényleg úgy áll a dolog, hogy amit a természetelvüek és az észelvüek a bölcseletben tesznek, azt teszik az erkölcs terén

a szabadelvűek, mint akik a természetelvűeknek tanait az erkölcsi térre, a gyakorlati életre átviszik. — Már pedig az egész észelvűségnek alaptana az emberi ész főuralma, mely az isteni örök ész iránt való köteles engedelmességet megtagadva és magát függetlennek állítva maga akar lenni az igazságnak fölve, forrása és bírója. Éppen így az úgynevezett szabadelvűség követői az erkölcsi életben nem ismerik el az isteni hatalmat, melynek engedelmeskedniök kellene, hanem azt állítják, hogy kiki a maga törvénye; innét származik az úgynevezett *független* erkölcsstan, mely az akaratot a szabadság örve alatt az isteni törvények megtartásától fölmentvén, az embereknek határtalan szabadosságot szokott engedni. — Hogy mindez különösen az emberi társadalomban hová vezet, azt könnyű belátni. Mert ha egyszer áll és el van ismerve, hogy senki sincsen az ember fölött, akkor az következik, hogy a polgári szervezet és társadalom létrehozó oka nem egy az emberen kívül vagy fölötte álló elvben, hanem az egyesek szabad akaratában keresendő: a nyilvános hatalom mintegy első okától a néptől származtatandó és azonkívül valamint az egyesek cselekvésmódjára egyedül az egyéni ész irányadó, úgy az összesnek belátása egyedüli zsinórmértéke az államok eljárásának. Ennélfogva legtöbbet tehetnének azok, akik legtöbbben vannak és a nép többsége volna minden jognak és kötelemnek létesítője. — De hogy mindez a józan észszel ellenkezik, már a mondotakból is világos. Azt akarni ugyanis, hogy semmi kötelék ne fűzze az embert vagy a polgári társadalmat Istenhez, a Teremtőhöz és így mindeneknek legfőbb törvényhozójához, nemcsak az emberi természettel, hanem minden teremtett természettel homlokegyenest ellenkezik; mert szükséges, hogy minden lény az ő létesítő

okával valami kapcsolatban legyen, és minden lénynek megfelel, sőt tökéletességéhez tartozik, hogy azon helyen és fokon maradjon meg, melyet a természet rendje követel, azaz, hogy a felsőbbrendűnek az alsóbbrendű magát alárendelje és neki engedelmeskedjék. — Ezenkívül ezen tan legnagyobb kárára van, valamint az egyes embernek, úgy az állami szervezetnek is. Ha ugyanis az emberi ész egyedüli bírója a jónak és rossznak, akkor megszűnik a lényeges különbség e két fogalom között; a gyalázatos a tisztességestől nem magában és lényegében, hanem csak az emberek felfogásában különbözik; ami tetszik, az szabad is és oly erkölcsi viszonyok alakulván, melyeknek a lélek rendetlen indulatainak megfékezésére semmi erejük sem lesz, mindennemű romlottságnak tág tere nyílik.

A közügyekben pedig a parancsolás hatalma elszakíttatik igaz és természetes forrásától, melyből a közjó előmozdítására minden erejét meríti: a törvény, mely azt állapítja meg, hogy mit kell tenni és mit kerülni, a többség önkényére bizatik, ami meredek lejtőn a zsarnokságra visz. Visszautasítván Isten uralma az emberek és az emberi társadalom fölött, nyilvánosan egy vallás sem ismertetik el, amiből a legnagyobb közönyösség következik mindazon dolgok iránt, melyek a vallásra vonatkoznak. A sokaság felfegyverkezve hatalmának tudatával könnyen zavargásokra és lázadásra vetemedik, minek következménye az, hogy a kötelességérzet és lelkiismeret kötelékei meglazulnak és végül mi sem marad hátra, mint az erőszak, mely pedig önmaga éppen nem elégséges a nép fékentartására. Ezt eléggé bizonyítja a majdnem folytonos küzdelem a szocialisták és más lázongó szövetségek ellen, melyek a polgári rendet fenekestül fel akarják forgatni. — Ezek után

ítélje meg mindenki, aki helyes érzéssel bír, vajjon ezen tanok biztosítják avagy megrontják-e az ember valódi és méltó szabadságát.

Igaz ugyan, hogy a liberalismusnak nem minden követője vallja ezen tanokat, melyek már kegyetlenségüknél fogva is elijesztők s melyekről láttuk, hogy az igazsággal ellenkeznek és a legnagyobb bajokat okozzák. Sőt sokan az igazság hatalma által meggyőzve nem vonakodnak vallani, hogy a szabadság túlmegegy a határon és szabadossággá fajul, ha az igazság és igazságosság mértékét túllépi és hogy azt következésképen a józan észszel kell kormányozni és a természetes törvénynek és Isten örök törvényének alárendelni. De azt hiszik, hogy itt meg kell állaniok és tagadják, hogy az embernek kötelessége volna engedelmeskedni oly isteni törvényeknek, melyek nem a természetes ész útján hozattak. — Midőn ezt állítják, következetlenek önmagukhoz. Mert ha egyszer áll, a mit elismernek és a mit joggal senki sem tagadhat, ha, mondjuk, egyszer áll, hogy a törvényhozó Isten tekintélyének hódolnunk kell, mivel az ember teljesen Isten hatalmában van és Istenhez törekszik, akkor senki sem szabhatja meg az ő törvényhozó hatalmának módját és határát a nélkül, hogy már ez által is meg ne szegné a köteles engedelmességet. Sőt ha az emberi ész arra vetemedik, hogy maga akarja meghatározni, mennyi joga legyen Istennek és mennyi kötelessége önmagának, akkor az isteni törvények iránt való engedelmességet csak látszólag, de nem tényleg gyakorolja, a mennyiben saját önkényét Isten tekintélyének és gondviselésének elébe teszi. Szükséges tehát, hogy életünk zsinórmértékéül állandóan és lelkiismeretesen nemcsak az örök törvényt tekintsük, hanem mindazon más törvényeket is, melye-

ket a végtelenül bölcs és végtelenül hatalmas Isten a neki tetsző módon juttatott hozzánk s melyeket világos és kétségbe nem vonható jelekből megismerhetünk. Annál is inkább, mivel az e nembeli törvények ugyanazon alappal bírnak és ugyanazon törvényhozótól származnak, mint az örök törvény és így tökéletes öszhangzásban vannak a természetjoggal, sőt tökéletesítik is azt; mi több ezen törvények magának az Istennek tanítását képezik, aki kegyesen igazgatja akaratomkat és eszünket, nehogy ezek tévedésbe essenek. Maradjon tehát szentül és sérthetetlenül összekötve, amit elválasztani nem lehet és nem is szabad és szolgáljunk mindenben hiven engedelmesen Istennek, mint ezt maga a természetes ész is követeli.

Valamivel szelídebbek ugyan, de épp oly következetlenek azok, kik azt állítják, hogy az isteni törvények szerint rendezendő be ugyan az egyesek magánélete, de nem a társadalomé, s hogy a közügyekben szabad Isten parancsolatait áthágni, a törvényhozás pedig nem köteles azokat tekintetbe venni. Ebből folyik ama veszedelmes következmény, hogy az Egyház az államtól elválasztandó. — De ezen állítás képtelenségét is könnyű belátni. Miután ugyanis maga a természet követeli, hogy a társadalom a polgároknak eszközöket szolgáltatasson arra, hogy tisztességesen, azaz Isten törvényei szerint éljenek, lévén Isten minden becsületességnek és tisztességnek alapoka, merőben lehetetlen, hogy ugyanazon társadalomnak szabadságában álljon Isten törvényeivel mitsem törődni, vagy éppenséggel valamit azok ellen tenni. — Ezenkívül a népek előljárói azzal tartoznak az állam polgárainak, hogy ne csak külső előnyüket, hanem első sorban bölcs törvények által lelki javaikat gondozzák. Már pedig ezen lelki javak gyara-

pítására mi alkalmasabb sem képzelhető, mint azon törvények, melyeket maga Isten hozott, miért is azok, a kik az államok kormányzásában nem akarnak tekintettel lenni Isten törvényére, a politikai hatalmat rendeltetésével és a természet követelményével ellenkezésbe hozzák. De a mi leginkább kiemelendő s a mire mi is nem egyszer figyelmeztettünk, ez az, hogy bár közvetlenül nem ugyanaz a célja a polgári és lelki hatalomnak és e kettő nem is mozog ugyanazon téren, mégis szükséges, hogy a két hatalom egymásnak segítségére legyen, mert mindkettő ugyanazon emberek fölött uralodik és nem ritkán történik, hogy bár különféle szempontból, mégis egy és ugyanazon dolog fölött kell rendelkezniök. Valahányszor ez történik, valamely módnak és rendnek kell léteznie, melynek alapján a vitának és egyenetlenségnek okai eltávolíttatván, az eljárásban meg egyezés létesüljön, mivel képtelenség volna és Isten legbölcsebb akaratával is ellenkezniék, hogy a két hatalom folytonos perpatvarban éljen. Ezen egyességet joggal hasonlították a lélek és test egyesüléséhez, mely mindkettőnek előnyére van; ha beáll a meghasonlás, ez különösen a testnek ártalmas, melynek életét kioltja.

Nagyobb világosság kedvéért szükségesnek tartjuk a szabadságnak különféle válfajait, melyek állítólag korunk kívánalmái közé tartoznak, egyenkint szemügyre venni. Lássuk pedig mindenekelőtt s a mennyiben az egyes emberekre vonatkozik a *vallásszabadságot*, a mely a vallásosság erényével annyira ellenkezik. A vallásszabadság abban áll, hogy kiki azt a vallást követheti, a mely neki tetszik, vagy egyet sem. — Már pedig az embernek összes kötelességei között éppen az a legnagyobb és a legszentebb, a mely szerint Istent ájtatosan és vallásosan tisztelni tartozik. Ez a köteles-

ség szükségszerű következménye annak, hogy folytonosan Isten hatalmában vagyunk, az Ő akarata, gondviselése által vezéreltetünk s tőle származván, hozzá vissza is kell térnünk. Ehhez járul, hogy igaz erény vallás nélkül nem lehetséges; az erkölcsi erény ugyanis oly dolgokra vonatkozik, a melyek, Istenhez, mint az ember legfőbb és végső javához vezetnek, s éppen azért a vallás, mely mindenben közvetlenül Isten tiszteletét mozdítja elő, az erények elseje és szabályozója. Ha pedig azt kérdezzük, vajjon a sok egymással ellenkező vallások közül melyiket kell egyedül követnünk, az ész és a természet válaszolják, hogy azt, a melyet Isten rendelt, s a melyre az emberek bizonyos külső jelekből, a melyekkel a gondviselés azt a többitől megkülönböztette, könnyen ráismerhetnek; e megkülönböztetés nagyon is szükséges volt, mert az ilyen fontos dologban a tévedés kimondhatatlan rossz következményeket von maga után. Már most a szóban levő vallásszabadság az embert feljogosítaná arra, hogy legszentebb kötelességét büntetlenül megszegje vagy elmulasztja s a változhatatlan jótól elfordulván, a rossz felé hajoljék; ez pedig, mint már mondtuk, nem szabadság, hanem a szabadságnak eltorzítása és a bűnbe merült léleknek szolgáltsága.

Az állami életben a vallásszabadság annyit jelent, hogy az államnak semmi oka sincs, Isten iránt külső tiszteletet tanusítani és azt előmozdítani, vagy az egyik vallást a másik fölé helyezni; hanem valamennyivel egyenlően kell bánnia még akkor is, ha a nép maga a katholika hitet vallja. Ez azonban csak azon esetben állhatna, ha az emberek polgári társaságának Isten iránt semmiféle kötelességei sem volnának, vagy azokat büntetlenül elmulasztania lehetne; mind a kettő azonban

nyilván hamis. Nem lehet ugyanis kételkednünk a fölött, hogy az emberi társadalom, akár egyes részeit, akár formáját, a tekintélyt, akár okát, akár ama nagy előnyöket tekintjük, a melyekben az egyed általa részesül, — Isten akaratából áll fönn. Isten az, aki az embert társas lénynyé teremtette s a hozzá hasonlók társaságába helyezte, hogy azt, a mit természete megkíván s önmagában el nem érhetne, a társaságban megtalálja. Ezért a polgári társaság, mint társaság, köteles Istent szerzőjéül s atyjául elismerni s az ő hatalmát és uralmát félni és tisztelni. Az igazság és a józan ész tehát tiltja, hogy az állam istentagadó legyen, vagy a mi az istentagadással egyértelmű, a — mint mondják — különféle vallások iránt egyformán viselkedjék s valamennyijüket ugyanazon jogokban részesítse. — Mivel tehát az államnak szükségképen kell egy vallást valania, e vallás csak az egyedül igaz vallás lehet, a melyet általában, de különösen a katolikus államokban könnyű felismerni, minthogy az igazságnak szembeszökő jeleit önmagán viseli. Ennélfogva az állami hatalom viselőinek, ha, miként kötelességük, a polgárok javát okosan és sikerrel előmozdítani akarják, ezen egyedül igaz vallást kell föntartaniok és védelmezniök. A nyilvános hatalom azért áll fönn, hogy az alattvalók javát előmozdítsa, s ámbár közvetlenül arra van hivatva, hogy az embereknek földi boldogságot és jólétet biztosítson, midazonáltal nem szabad akadályoznia, de sőt segítenie is kell az embert a legfőbb és a legnagyobb jónak, az örök boldogságnak elérésében is: ezt pedig a vallás elhanyagolásával elérni nem lehet.

Erről azonban máskor bővebben beszéltünk; most csak azt akarjuk megjegyezni, hogy az ilyen szabadság mind az alattvalók, mind az uralkodók igaz sza-

badságának nagy ártalmára van. Ellenben a vallás az igaz szabadságot mindinkább biztosítja, egyrészt az által, hogy a hatalmat Istentől származtatja s az uralkodókat arra kötelezi, hogy kötelességeikről soha meg ne feledkezzenek, igazságtalan és kemény parancsokat ne osztogassanak s a népet kegyesen s atyai szeretettel kormányozzák, — másrészt az által, hogy a polgároktól megkívánja, hogy a törvényes hatalomnak úgy engedelmeskedjenek, mint Isten szolgálóinak, s azonfölül az alattvalókat az előjárókhöz nemcsak az engedelmesség, hanem a tisztelet és a szeretet kötelekeivel fűzi, a lázadást s mindent, a mi a közrendet és békét megzavarhatná s okul szolgálhatna arra, hogy a polgárok szabadsága jobban korlátoltassék, szigoruan tiltja.

Mennyire előmozdítja a vallás a jó erkölcsöket és a jó erkölcsök ismét a szabadságot, azt nem is említjük, mert hisz az ész is mondja és azonfölül a történelem bizonyítja, hogy a népek, mennél jobb erkölcsűek, annál tökéletesebb szabadságnak, jólétnek és hatalomnak örvendenek.

Vegyük továbbá szemügyre a föltétlen *szólas- és sajtószabadságot*. Alig kell emlitenünk, hogy ez, ha nem mérsékeltetik s teljesen korlátlan marad, jogot nem képezhet. A jog ugyanis erkölcsi képesség; már pedig, miként előbb is mondtuk és soha eléggé nem hangsúlyozhatjuk, esztelenség azt hinni, hogy ezen erkölcsi képesség az igazságot és a hazugságot, az erényt és a bűnt egyaránt megillethetné. Jogos dolog, az igazat és a jót, hogy mennél több ember tulajdonává váljék, az államban szabadon és okosan terjeszteni; de az is jogos, hogy a közhatalom a hazugságoknak, melyeknél nagyobb veszedelem az észre nézve nem létezik, s a bűnöknek, melyek a lelkeket és az erkölcsöket megront-

ják, szorgosan, ne hogy az állam romlására terjedjenek útját állja. A szabados elme kicsapongásait, melyek a tudatlan sokaságot félrevezetik, törvény erejével megfékezni éppen úgy jogos, mint a gyöngébbek ellen elkövetett igazságtalan erőszakot megtorolni. S ez annyi-
val is inkább szükséges, mert a polgárok legnagyobb része a szemfényvesztő okoskodások hamisságát, különösen ha ezek a szenvedélyeknek hizelegnek, vagy éppen nem, vagy csak nagy nehezen veszi észre. A teljesen korlátlan szólás- és sajtószabadság mellett semmi sem szent, semmi sem sérthetetlen; még a minden kétségen fölül álló legigazabb természeti elvek, melyek az emberi nemnek közös és legnemesebb örökségeül tekintendők, még ezek sem lesznek megkimélve. Ily módon a sötétség az igazságot elhomályosítván, miként gyakran történni szokott, veszedelmes és sokféle tévelyek jutnak uralomra. Az ilyen állapot előmozdítja ugyan a szabadosságot, de igen nagy kárára van a szabadságnak: a szabadság annál nagyobb és biztosabb, mennél nagyobb korlátok közé van szorítva a szabadosság. — Azon kérdésekre vonatkozólag ellenben, melyeknek kutatását Isten az emberekre hagyta, mindenkinek szabadságában áll azt gondolni, s szabadon kimondani, a mi tetszik: s ez nagyon is természetes, mert az ilyen szabadság soha sem vezeti az embereket az igazság elnyomására, hanem inkább nagyon gyakran annak ki-
puhatolására és földerítésére.

Hasonlóképen kell vélekednünk a *tanítási szabadságról*. — Minthogy nem lehet kétség az iránt, hogy a lelkekhez csakis igazságot szabad juttatni, ez lévén az értelmes lények java, célja és tökéletessége, azért a tanításnak tárgyát csakis az igazság képezheti és pedig úgy, hogy azok, a kik nem ismerik még az igazságot,

ennek tudomására jussanak, a kik pedig ismerik, benne megerősödjenek. Ezért mindazoknak, a kik tanítással foglalkoznak, szent kötelességük a tévelyt a lelkekből kiirtani, s őket a tévedéstől minden lehető módon megóvni. Ezekből kiviláglik, hogy az említett szabadság, mely szerint kiki kénye-kedve szerint azt taníthatja, a mi neki tetszik, először is a józan észszel homlokegyenest ellenkezik s másodsor az elmék tökéletes megrottására vezet; már pedig ilyen szabadosságot a közhatalom, kötelességének megsértése nélkül, meg nem engedhet és pedig annál kevésbé, mert a tanítóknak tanítványaik előtt nagy a tekintélyük és a tanítvány maga csak ritkán képes megítélni, vajjon az, a mit a tanító előad, igaz-e vagy sem.

Miért is a tanítási szabadságot bizonyos korlátok közé kell szorítani, nehogy a tanítás mestersége büntetlenül a romlás eszközévé váljék. Az igazságoknak pedig, melyek a tanítás kizárólagos tárgyát képezik, két rendje van: a természeti és a természetfölötti. A természeti igazságok, milyenek a természeti elvek és az azokból közvetlenül folyó tanok, mintegy az emberi nem közös örökségét képezik; ezen örökségen, mint a legszilárdabb alapon, nyugszanak a tiszta erkölcsök, az igazságosság, a vallás s az emberek társadalmi összeköttetése, minél fogva gonoszság és embertelenség volna ennek megsértését és szétrombolását büntetlenül megengedni.

Hasonló lelkiismeretességgel kell megőrizni azon igazságoknak nagy és szent kincstárát, melyeket az Isten kinyilatkoztatott. Ez isteni tannak főbb pontjai, melyeket a hitvédők leginkább iparkodnak bebizonyítani, ime a következők: létezik isteni kinyilatkoztatás; az Isten egyszülött fia testté lett, hogy az igazság mellett tanuságot tegyen; ugyanő egy tökéletes társaságot,

vagyis Egyházat alapított, melynek ő maga a feje s egészen a világ végezetéig vele van; s egyuttal azt akarta, hogy azon igazságokat, melyeket Ő maga tanított, ezen Egyház megőrizze, védje és törvényes tekintélylyel magyarázza; megparancsolta továbbá, hogy Egyházának az összes népek csak úgy engedelmeskedjenek, mint önmagának; a kik pedig ellenkeznek, örökre elvesznek. Ezekből világos, hogy az embernek legjobb és legbiztosabb tanítója, az Isten, a ki minden igazság forrása és kezdete; — hogy az Isten egyszülött fia, ki az atyának kebelében van, az út, igazság, élet és igaz világoosság, mely minden embert megvilágosít s hogy az ő szavára minden embernek hallgatnia kell: *És mindannyian Isten tanítványai lesznek.*¹ — Isten azonban a tanítói hivatalt a hit és erkölcs dolgaiban az Egyházra is átruházta s e tekintetben isteni jóvoltából csalhatatlanná tette; miért is az Egyház a halandók legfőbb és legbiztosabb mestere s tanítási joga szent és sérthetetlen. És az Egyház az Istentől nyert tanokra támaszkodva mindig a legnagyobb szorgossággal töltötte be ezen hivatalát, s a nehézségekkel, melyek e tekintetben mindenünnen elébe gördítették, szembeszállván tanítási szabadságáért harczolni soha meg nem szünt. Ily módon a balga babonát elűzván, a föld kerekességét a keresztény bölcsesség által ujjaalakította. Minthogy pedig maga az ész világosan tanítja, hogy az Isten által kinyilatkoztatott és a természeti igazságok egymással tényleg nem ellenkezhetnek, úgy, hogy mindaz, a mi amazokkal ellentétben áll, kétségtelenül hamis; ezért az Egyháznak istenileg alapított tanítói hivatala a kutatási vágyat, a tudományok haladását s az emberi nem

¹ Sz. János evang. VI. 45.

művelődését nem csak hogy nem akadályozza és nem hátráltatja, sőt inkább e téren is világosságot terjeszt és biztos segítséget nyújt. Ugyanezen okból az emberi szabadságot is tökéletesíti, mert Krisztus urunk szerint az igazság az embert szabaddá teszi. *Megismeritek az igazságot és az igazság megszabadít titeket.*¹ — Az igaz szabadságnak és a valódi tudománynak tehát éppen semmi okuk sincs panaszkodni ama igazságos és szükséges törvények ellen, a melyeket az Egyház és az ész együttesen megállapítanak az emberek tanításának szabályozására. Hisz maga a tapasztalás is bizonyítja, hogy az Egyház, midőn ezt főképen azért teszi, hogy a keresztény hitet őltalmazza és megvédje, egyúttal a tudományok minden nemét is ápolja és előmozdítja. És méltán, mert hiszen a tudományok előbbrehaladása nemcsak önmagában véve jó és dicséretes, hanem azonfölül mindazon ismeretek, melyekre a józan ész önmagától is rájön, föltéve, hogy a valóságnak megfelelnek, az Isten által kinyilatkoztatott igazságokat is nem csekély mértékben megvilágítják. És csakugyan az Egyháznak köszönjük ama nagy jótéteményeket, hogy az ó-kori bölcsesség dicső emlékeit megőrizte, hogy a tudományok számára csarnokokat nyitott, hogy a nagy elméket mindig ösztönözze s mindazon művészeteket ápolta, melyek művelt korunknak különös diszélül szolgálnak. — Végre nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy mérhetetlen tág mező áll nyitva, a hol az emberi elme szabadon kutathat és fejtheti ki tevékenységét, mert hisz számtalan kérdés van, a melyek a keresztény hit- és erkölccsökkel szükséges összefüggésben nincsenek, s a melyeket az Egyház az ő tekintélyével el nem döntvén a

¹ Sz. János VIII. 32.

tudósoknak szabadságában áll belátásuk szerint eldönteni. — Mindezekből meg lehet érteni, miféle szabadság legyen az, a melyet a *szabadelvűség* — *liberalismus* — hívei hirdetnek s oly nagy buzgósággal életbe léptetni akarnak. Egyrészt önmaguk és az állam számára oly tág szabadságot követelnek, hogy bármily vészes tanak tárt kaput nyithassanak; másrészt az Egyházat tanítói tisztének gyakorlásában sokféleképen akadályozzák, s tanítási szabadságát a legszűkebb korlátok közé szorítják, holott az Egyház tanítása nemcsak semmi hátrányt, de sőt a legnagyobb előnyöket helyezi kiállításba.

Sokat hánytorgatják manapság a *lelkiismereti szabadságot* is; ha ezen szabadságot úgy fogják föl, hogy minden embernek jogában áll Istent tisztelni, vagy nem tisztelni, e fölfogás a fentebbiekben eléggé meg van cáfolva. — Ámde lehet a *lelkiismereti szabadságot* úgy is értelmezni, hogy az embernek jogában áll — s e tekintetben az állam semmi szín alatt sem akadályozhatja — Isten akaratát és parancsait lelkiismeretének sugallata szerint teljesíteni. Ily értelemben a lelkiismereti szabadság Isten fiaihoz méltó, az ember méltóságát a legtisztéségesebben megőrzi s minden erőszak és igazságtalanság fölött áll: ezen lelkiismereti szabadságot az Egyház mindig kívánta és nagy becsben tartotta. Ilyen szabadságot követeltek maguk számára az apostolok, ezt sürgették irataikban a hitvédők s vérükkel megpecsételték a nagyszámú vértanuk. És méltán, mert ezen keresztény szabadság egyrészt Istennek az emberek fölötti legfőbb és legigazságosabb hatalma, másrészt az embereknek Isten iránti legfőbb és legszentebb kötelessége mellett tesz tanuságot. Semmi küze a lázongó és engedetlen lelkülethez; s a világért sem szabad azt

gondolni, hogy a politikai hatalomnak köteles engedelmességet megtagadja, mert hiszen az emberi hatalomnak csakis olyasmit szabad parancsolnia és követelnie, a mi Isten rendelkezéseivel nem ellenkezik s az Isten által megalapított rendet nem sérti. Ha azonban a polgári hatalom olyasmit parancsolna, ami Isten akaratával nyíltan ellenkezik, akkor az ilyen parancsot, mint a mely az isteni tekintélyvel megalapított rend fölforgatását célozza, nem szabad teljesíteni.

Ellenben a szabadelvűség — liberalismus — hívei a kik az államnak korlátlan hatalmat tulajdonítanak s az emberi életet Istenre való tekintet nélkül berendezni kívánják, ezek az erkölcsiséggel és a vallással összekötött szabadságot, melyről beszélünk, el nem ismerik, s minden intézkedést, mely eme szabadság megóvása érdekében történik, államellenes jogtalanságnak nyilvánítanak. Pedig ha nekik volna igazuk, nem léteznék oly kegyetlen zsarnokság, a melynek engedelmeskedni s a melyet elviselni nem kellene.

Az Egyháznak hő kívánsága, hogy eme keresztény tanok, melyeket főbb elveikben itt jeleztünk, az állami élet minden rétegét gyakorlati alkalmazásban átjárják. Ezen tanok ugyanis alkalmasak a mai kor számos és súlyos bajainak orvoslására, a melyek jobbára éppen az olyféle szabadságokból származtak, melyeket ma annyira magasztalnak, s melyek az üdv és dicsőség csíráit magukban rejteni látszottak. Az eredmény azonban meghiusította a reményt. Kellemes és egészséges gyümölcs helyett rosz és keserű termett. Ha már most orvoslást keresnek, vissza kell térni a józan elvekhez, a melyektől egyedül várható a rend megszilárdulása és az igaz szabadság biztosítása. — Mindazonáltal az Egyház anyai elnézéssel figyelembe veszi az oly nagy

szerepet játszó emberi gyöngeséget, valamint azt is tudja, miféle szellem lengi át manapság a lelkeket és az ügyeket. Ezen okokból, habár ő maga soha semminek sem ad létjogot, a mi nem igaz és nem tisztességes, mégis nem ellenkezik, ha az államhatalom vagy nagyobb baj elkerülése, vagy valamely nagyobb jó elérése és megőrzése végett olyasmit is eltúr, a mi az igazság- és az igazságossággal nem mindenben megegyez. Hisz maga a gondviselő Isten is, a ki pedig véghetetlenül jó és mindenható, mégis a rosztat is megtűri a világon, részint azért, hogy a nagyobb jó ne akadályoztassék, részint hogy nagyobb bajok ne támadjanak. Az államok kormányzásában nagyon helyes a világ kormányzóját utánozni: sőt mivel az emberi tekintély minden rosztat meg nem akadályozhat, sokat meg kell engednie és büntetlenül hagynia, a mit azután egész joggal az isteni Gondviselés megtorol.¹ Ha azonban ily körülmények között az emberi törvény a közjó érdekében és csakis ezért a rosztat eltűrheti, sőt el is kell tűrnie, mindazonáltal ezt önmagáért soha nem akarhatja, soha nem helyeselheti. A rossz ugyanis, mint a jónak hiánya, ellenkezik a közjával; ezt pedig a törvényhozónak, a mennyire csak lehet, óvnia és megvédenie kell. Az emberi törvénynek e tekintetben is utánoznia kell Istent, a ki azért, hogy a rosztat e világon megtűri, *nem akarja, hogy a rossz legyen, sem nem akarja, hogy a rossz ne legyen, hanem csak megengedi, hogy legyen és ezen eljárása jó.*² Az angyali Doctornak e mondata röviden magában foglalja az egész tant a rossz eltűréséről. De, ha helyesen akarunk a dologról itélni, be kell vallanunk, hogy

¹ Sz. Ágoston, de lib. arb. l. I. cap. 6. num. 14.

² Sz. Tamás p. I. qu. XIX. a. q. ad 3.

mennél több rosztat kénytelen az állam eltérni, annál távolabb áll eszményétől, valamint az is bizonyos, hogy a rosznak eltérése, mint a politikai okosság egyik szabálya, csakis annyira terjedhet, a mennyire az ügy vagyis a közjó megkívánja; miért is olyankor, a midőn a közjó e szabály alkalmazása következtében kárt vallana s az államnak még több s nagyobb rosszal gyűlne meg a baja, e türelmességi szabályt nem szabad alkalmazni, mert ilyen körülmények között semmi jót sem lehet általa elérni. Ha pedig az Egyház a különös idő- és állami viszonyok miatt az ujkori szabadságok egyikébe-másikába bele is nyugszik, nem mintha azokat önmagukban óhajtaná, hanem mert úgy vélekedik, hogy jobb azokat jelenleg eltérni; a viszonyoknak jobbra fordultával újból élni fog saját szabadságával s tanácsolva, buzdítva, kérve, azon lesz, hogy Istentől nyert hivatását, mely az emberek örök üdvösségének előmozdításában áll, pontosan betölthesse. Az azonban örökre igaz marad, hogy az a szabadság, mely mindenkinek mindenre jogot ad, miként ezt már többször is hangsúlyoztuk, magában véve éppen nem kívánatos, mert észellenes dolog, hogy a hamis egyenlő jogot élvezzen az igazzal. A mi pedig a *türelmességet* illeti, csodálatos, mennyire távol esnek az Egyház méltányosságától és okosságától a *liberalismus* hivei, a kik a polgároknak minden korlát nélkül megengedik mindazt, a mit főlebb említettünk s ilykép oda jutnak, hogy a tisztességnek és az igazságnak semmivel több létjogot nem adnak, mint a hamisságnak és az erkölcstelenségnek.

Az Egyházat pedig, az igazság oszlopát és erőségét, az erkölcs romlatlan mesterét türelmetlennek és kegyetlennek mondják, mert a türelmességnek ezen kor-

látlan és bűnös nemét, miként kell, visszautasítja és meg nem engedi; s midőn ezt teszik, nem veszik észre, hogy olyasmit gyaláznak, a mi voltaképen dicséretre méltó. Egyébként a türelmességnek ilymérvű hánytorgatása közben is nem ritkán megesik, hogy a katolikus ügyekre nézve kemények és szigoruak, s a kik különben mindenki számára nagy és tág szabadságot hirdetnek, az Egyházat szabaddá tenni sokszor vonakodnak.

Végre, hogy egész előadásunkat összes következményeivel együtt könnyebb áttekintés végett pontonként röviden összefoglaljuk, újból hangsúlyozzuk, hogy az egész ember szükségképen és valóban Isten örök hatalma alatt áll s következőleg nem képzelhető, hogy az emberi szabadság Istennek és az ő akaratának alárendelve ne legyen; Istennek eme főnhatóságát tagadni, vagy el nem ismerni nem a szabad ember ténye, hanem az olyané, a ki a szabadsággal lázadásra visszaél; s a léleknek éppen ezen hangulata és iránya képezi a *liberalismus* legfőbb bűnét. E szabadelvűségnek azonban több fajtája különböztethető meg, a mint az akarat nem egy, hanem többféle módon s kisebb-nagyobb mérvben tagadhatja meg az engedelmességet, melylyel Istennek, vagy az Isteni hatalom részeseinek tartozik.

A végtelen Istennek uralmát teljesen visszautasítani s az engedelmességet a nyilvános, vagy a magán és családi ügyekben neki határozottan fölmondani, — a szabadságnak legnagyobb romlottsága s következőleg a *liberalismusnak* leggonoszabb faja; s erre kell vonatkoztatni mindazt, a mit eddig a liberalismus ellen mondtunk.

Legközelebb áll ehhez azoknak tana, a kik megengedik ugyan, hogy Istennek, a világ Teremtőjének és

Urának hatalma alatt állunk, mert hiszen az ő akaratából áll fönn az egész világ: ámde azon természetfölötti hitelveket és erkölcsi törvényeket, melyeket az Isten maga kinyilatkoztatott, vakmerően visszautasítják s az állítják, hogy nincs ok, a miért azokat különösen az állami életben figyelembe venni kellene. Mennyire tévednek ezek is és mennyire következtelenek, az imént kimutattuk. Ezen tanból, mint főelvből folyik ama veszélyes vélemény, mely szerint az Egyház ügyeit az állam ügyeitől teljesen el kellene választani; holott nyilvánvaló, hogy e két hatalomnak, ámbár hivatás- és méltóságra nézve különböznek, mégis egyetértőleg és egymást támogatva kell működniök.

Ezen utóbb jelzett véleményből ismét kétféle elmélet alakult. Némelyek ugyanis azt akarják, hogy az államot az Egyháztól annyira és oly mérvben el kell szakítani, hogy a nyilvános élet jogi viszonyaiban, az intézményekben, az erkölcsökben, a törvényekben, az állami hivatalokban, az ifjúság nevelésében az Egyház teljesen figyelmen kívül hagyassék, mintha az tulajdonképpen nem is léteznék; s legfőlebb csak azt engedik meg, hogy az egyes polgárok, mint magán emberek valamely, tetszés szerinti vallást gyakorolhassanak. Ezek ellenében teljes erejükben állnak mindazon érvek, a melyekkel az Egyház és az állam elválasztására vonatkozó tant megczáfoltuk; itt még csak azt adjuk hozzá, hogy képtelenség azt kívánni, hogy a polgár az Egyházat tisztelje, midőn az állam azt megvetheti.

Vannak mások, a kik az Egyház létjogát nem tagadják, mert hiszen nem is tagadhatják; mindazonáltal nem akarják elismerni, hogy az Egyház tökéletes társaság természetével és jogaival bír, s következőleg

azt tanítják, hogy az Egyház ugyan inthet, tanácsolhat s a neki önkényt meghódolókat kormányozhatja, de törvényeket nem hozhat, ítéletet nem mondhat, s büntetéseket nem szabhat. Ekként ezen isteni társaságnak természetét eltorzítják, tekintélyét, tanítói hivatalát s minden működését gyöngítik és megszorítják, az állam hatalmát ellenben annyira kiterjesztik, hogy az Isten Egyházát, bármely más önkénytes társulat módjára, teljesen az államhatalom uralma és joghatósága alá helyezik. Ezeknek megczáfolására alkalmasak amaz érvek, a melyeket a hitvédők szoktak fölhozni, s a melyeket mi sem mulasztottunk el, nevezetesen az „Immortale Dei“ kezdetű körlevélben előadni; ezen érvekkel ki lehet mutatni Istennek ama rendelkezését, mely szerint az Egyházban mindannak meg kell lennie, a mi egy törvényes, legfőbb és minden tekintetben tökéletes társaság természetéhez és jogai közé tartozik.

Sokan vannak végre, a kik az Egyháznak elválasztását az államtól nem helyeslik; de a mellett ismét azt akarják, hogy az Egyház a kor kívánalmainak engedjen s mindahhoz alkalmazkodjék, a mit a mai államkormányzati bölcsesség megkíván. E nézet helyes, ha csak ama bizonyos, az igazság- és igazságossággal összeférő méltányosságot sürgeti, a mely szerint az Egyház, a nagyobb jó reményében, egyben-másban engedékeny lehet, s a kor igényeinek is annyira, a mennyire kötelességének megsértése nélkül teheti, megfelelhet. — De nem állhat ez ama dolgok- és tanokat illetőleg, melyeket a megváltozott erkölcsi fölfogás és a helytelen ítélet minden jog ellenére fölszínre hozott. Egy kor sem nélkülözheti a vallást, igazságot és igazságosságot; minthogy pedig az Isten ezen legnagyobb és legszentebb dolgokat az Egyház őrizetére

bízta, képtelenség azt kívánni, hogy az Egyház a hamisat és igazságtalant egykedvűleg eltűrje, vagy abba, a mi a vallásnak ártalmas, beleegyezzenek.

A mondottakból már most következik, hogy a gondolat, az irás, a tanítás és minden külömbség nélkül a vallás szabadságát, mint megannyi természeti jogot követelni, védelmezni s engedélyezni semmiképen sem szabad. Mert ha valóban a természet adta volna az embernek e jogokat, akkor Isten uralmának megvetése jogos volna s az emberi szabadságot semmiféle törvény nyel sem volna szabad fékezni. — A mondottakból azonban az is következik, hogy a szabadságnak említett válfajait igazságos okokból meg lehet tűrni, de mindig úgy kell mérsékelni, hogy féktelenséggé és szabaddossággá el ne fajuljanak. — A hol pedig ezen szabadságok érvényben vannak, ott a polgároknak azon kell lenniök, hogy azokat jó cselekedetek gyakorlására kihasználják, különben pedig e szabadságok megítélésében az Egyházzal egyetértsenek. Minden szabadság ugyanis annyiban törvényes, a mennyiben az erkölcsi jó gyakorlását lehetővé teszi; különben soha.

A hol az államhatalom igazságtalanul elnyomja a polgárokat s az Egyházat az őt megillető szabadságtól megfosztja, ott szabad oly kormányforma életbeléptetését sürgetni, a mely alatt a polgárok és a hívők szabadon működhetnek; ezen törekvés nem féktelenségre és bűnös szabadosságra vezet, hanem a közjó érdekében a helyzet nyomasztó voltának megszüntetését célozza s oda irányul, hogy a hol minden gonoszság föl van szabaddítva, az erényes élet- és cselekvésmód ne akadályoztassék.

Az államkormányzatnak ama módja, mely szerint a hatalom gyakorlásába a nép is belevonatik, magában

véve nem helytelen; ha csak e mellett a közhatalom eredetéről és gyakorlásáról szóló katolikus tan meg nem sértetik. Az Egyház a különféle kormányformák közül, föltéve, hogy a polgárok jólétének előmozdítására nem alkalmatlanok, egyet sem kárhoztat; azt az egyet azonban megkívánja — ezt különben maga a dolog természete is követeli — hogy e kormányformák úgy legyenek szervezve, hogy e mellett senkinek s különösen az Egyháznak jogai meg ne sértessenek.

A közügyekben részt venni, ha csak ezt a különös helyi- és időviszonyok nem tiltják, jó és helyes; sőt az Egyház igen is óhajtja, hogy az egyes polgárok, a mennyire csak tehetik, a közjólétet előmozdítsák, s hazájukat védjék, fentartsák és gazdagítsák.

Az Egyház azt sem kárhoztatja, ha valamely nép függetlenségre tör és sem külhatalomnak, sem valamely kényúrnak alárendeltje lenni nem akar, föltéve azonban, hogy mindez az igazság megsértése nélkül történhetik. Végre azoknak eljárását sem helyteleníti, a kik oda működnek, hogy minden ország saját törvényei szerint kormányoztassék, s a polgároknak módjukban álljon, jólétüket mennél nagyobb mérvben biztosítani. Az Egyház a mérsékelt polgári szabadságnak mindig hű és gondos öre; a mi mellett kivált egyes olasz városok tanuskodhatnak, melyeknek a municipalis jog abban az időben, midőn az Egyház üdvös befolyását a közügyek minden terén szabadon érvényesíthette, jólétet, gazdagságot és hirnevet biztosított.

Reméljük, Tdő Testvérek, hogy e tanok, melyeket a hit és ész által vezéreltetve apostoli tisztünknel fogva eléadtunk, a ti közreműködésetek által, igen sokaknak javára fognak szolgálni. — Mi pedig szivünk alázatosságában szemeinket Ég felé emelve, buzgón kér-

jük Istent, hogy bölcseségével és tanácsával az embereket kegyesen fölvilágosítsa, hogy így az annyira fontos ügyekben az igazat megismerjék s következőkép a magán és nyilvános életben, minden körülmények között a megismert igazság szerint éljenek s attól soha el ne tántorodjanak. — Ezen isteni áldások zálogául és jó indulatunk jeléül rátok, Tdő Testvérek, papságtokra és a gondjaitokra bízott hívő népre szivünk teljéből adjuk apostoli áldásunkat.

Kelt Rómában, a sz. Péternél, 1888. évi június 20-án, pápaságunk 11-ik évében.

XIII. Leo Pápa.